

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТВОРЕННЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ

Бабенко А.В.

Вінницький торговельно-економічний
інститут КНТЕУ

В даній роботі розглянуті основні теоретичні аспекти економічного відтворення в регіональних економічних системах у зв'язку з практикою сьогодення. Висвітлено основні проблеми, що сформувались останнім часом в регіональних економічних системах, та на основі аналізу теоретичної бази запропоновано основні напрямки вирішення проблемних ситуацій.

Трансформація української економіки, пов'язана з переходом від командно-адміністративної до ринкової економічної системи, передбачає радикальну зміну сформованої системи норм і правил, що регулюють діяльність людей у суспільстві, зміну багатьох принципів і світоглядів, а також створення і впровадження великої кількості нововведень. Інакше кажучи, вона передбачає глибокі інституціональні зміни в економіці і суспільстві в цілому. Це необхідний і абсолютно природний процес, що має місце у всіх економічних системах, що піддаються реформуванню.

В даному напрямку слід відзначити ґрунтовні дослідження вітчизняних вчених: О. Алімова, Р. Бесчасного, В. Геєця, В. Голікова, Б. Кваснюка, І. Лукінова та інших, які досліджували перехідну українську економіку. Аналіз робіт українських авторів з досліджуваної проблеми досить повно здійснено в книзі „Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект)” [4], а також інших працях, які наведено в списку літератури.

Метою даною статті є висвітлення основних проблем, що сформувались останнім часом в регіональних економічних

системах, та на напрямки виходу з проблемної ситуації.

Найважливішою проблемою мікроекономіки є механізм формування цін. В умовах розвинутого ринку фірма вирішує, що робити, як робити, для кого, тобто основні мікроекономічні показники – ціни й обсяг виробленої продукції – складаються під впливом законів попиту та пропозиції. Як відомо, попит пов'язує кількість товару з його ціною. Кількість товару, на яке виявлений попит, зазвичай визначається наступними факторами (ціною, смаками покупців, доходами і т.д.)

В умовах падіння доходів населення сплеск попиту на промислові товари типового попиту, як і попит на предмети розкошів, виникає при недосяжному для більшості населення рівні сімейних доходів.

Перераховані фактори негативно впливають на процес формування рівноважних цін у перехідній економіці. Можна виділити ряд проблем цього важливого об'єктивного регулюючого процесу.

По-перше, у зв'язку з нерозвиненістю ринкової економіки ціна пропозиції значно перевищує ціну попиту, якісні імпортні товари зовсім недоступні більшості населення.

По-друге, обсяг пропозиції в результаті істотно перевищує обсяг попиту.

Це може бути наслідком недосконалості суспільної структури виробництва і на поверхні виглядає як недосконалість системи цін. Суспільне невдоволення існуючими рівноважними цінами створює плідний ґрунт для державного втручання в ринкове ціноутворення. На практиці це виливається у встановлення мінімальних і максимальних цін на певні групи товарів та послуг.

Виявлені особливості попиту в перехідній економіці обумовлюють зниження його еластичності, а це приводить до перерозподілу податкового тягаря, що підвищується, в основному у бік споживачів, населення, що ще більш збільшує обмеження попиту, знижує пропозицію і гальмує розвиток виробництва.

З метою збільшення ринкової пропозиції, однією з першо-

чергових задач є необхідність реформування підприємств. З досягненням фінансової стабілізації в 1996-97 рр. і в 1999 р. у сформованих умовах лібералізації економіки головною перешкодою економічного росту стає повільна реформа підприємств. В даний час у ході економічної трансформації сформувалися фактори, що перешкоджають реструктуризації промислових підприємств:

- трансформація інфляції в кризу неплатежів і виникнення в економіці „боргового тягаря”, криза неплатежів виявляється в рості заборгованості підприємств і в першу чергу перед бюджетом;

- надмірно повільна внутрішня реструктуризація підприємств.

Доцільно більш детально зупинитись на причинах, які викликали зростання неплатоспроможності підприємств. В першу чергу це дефіцит кредитних ресурсів у 1992-95 рр. у результаті відсутності нормальної системи комерційного кредитування, у якості якої у світі скрізь виступає постачання продукції на умовах 30-90-денного кредиту. Це основа ринкової економіки. В Україні в умовах становлення ринку діє система повної передоплати, що обумовлює збільшення неплатежів підприємств.

Головним завданням інноваційної політики в період структурної перебудови є інноваційне переосмислення і проектування наново діяльності підприємства, налагодження нових робіт і забезпечення ефективного використання наявних ресурсів. Підприємствам треба буде здійснити процесуальну інтеграцію, передусім – реінжиніринг. Ці нововведення повинні поєднуватися із застосуванням інформаційних систем, заснованих на використанні сучасних інформаційних технологій.

Головні показники якості концепції реструктуризації ґрунтуються на оцінці результатів підприємницької діяльності в довгостроковій перспективі (звичайно через 3-5 років залежності типу виробництва та інноваційного циклу). Маються на увазі освоєння виробництва виробів і надання послуг, здатних за своїми рівнем, якістю, затратами, цінами, строками поставки та іншими специфічними параметрами успішно витримати супер-

ництво з конкурентами за завоювання замовника.

Формування і реалізація концепції реструктуризації – комплексна і багатоаспектна проблема. Для її вирішення доцільно використати бригадний метод із залученням фахівців різного профілю (в галузі маркетингу, менеджменту, фінансів, підготовки виробництва тощо).

Сьогодні в ході другої промислової революції створюються матеріальні умови для якісно нової суспільно-економічної системи. Техніка і технологія досягають таких щаблів, коли автоматизація і роботизація охоплюють практично всі виробничі процеси. Інститут найманої праці трансформується в тому напрямі, що частка фізичної праці падає до найнижчої величини і на арену виробництва виходить працівник високого професіонального рівня. Його надбанням стає рівень знань, які він не продає в класичному розумінні, а вкладає в капітал на правах співвласника.

Інститут капіталу теж трансформується. З одного боку, він дедалі більше стає матеріалізацією науки, з іншого – зміщується в бік малих і середніх форм. Якщо класичні галузі виробництва (гірничодобувна промисловість, чорна і кольорова металургія, хімічна промисловість і важке машинобудування) органічно вимагали великого капіталу (звідси таке прагнення до концентрації та централізації в індустріальному виробництві), то наукомісткі галузі, які стрімко захоплюють провідні позиції у суспільному виробництві, більш влаштовує середній і малий капітал. Останній стає адекватним суті нової промислової революції.

Найважливішим соціальним завоюванням реального соціалізму варто визнати повну зайнятість, що, хоча й спричинила низькою заробітною платою і низькою ефективністю праці, але забезпечувала тверду впевненість громадян у майбутньому. Перехід до ринкової економіки об'єктивно веде до легалізації безробіття, що здійснено в Україні з прийняттям в 1991 Закону України „Про зайнятість населення”, в якому визначено правовий статус безробітного і створена служба зайнятості.

Найзначніше місце в цьому процесі займає проблема зай-

нятості, оскільки тут мають місце не лише нові явища, а кардинальна зміна колишніх відносин, заснованих на стійкому трудодефіциті, повній зайнятості, плановому розподілі ресурсів та продукції. Але нестандартна реакція української економіки на ринкові перетворення обумовлює також нетрадиційні для ринкових економік тенденції в сфері зайнятості, глибоку диференціацію в рівнях зайнятості по різних регіонах.

Щоб уникнути узгодження безлічі зовнішніх факторів, що впливають на успішність і на саму можливість прийняття того чи іншого рішення про зайнятість, у рамках економічного і соціального порядків виробляються схеми або алгоритми поведінки, що є за даних умов найбільш ефективним. Ці схеми й алгоритми або матриці поведінки індивідів є ні що інше, як інститути.

У національних рамках критерієм виділення регіональних моделей ринку праці виступає, на наш погляд, ступінь ділової активності в регіоні. Безумовно, проведений вище аналіз економіко-теоретичних моделей ринку праці показує, що регіональні моделі можна класифікувати і за іншими ознаками. Наприклад, як критерій диференціації регіональних моделей можна використовувати тип ринкової структури, відповідно до якого виділяються регіони з досконалим конкурентним, монополістичним, монополістичним (із сильними профспілками) і двосторонньою монополією. Але критерій ділової активності, на наш погляд, є комплексним, відбиває всі характеристики ринку праці і, насамперед, масштаби безробіття.

Проведений порівняльний аналіз стану регіональних ринків праці в Україні показав, що за цим критерієм виділяються наступні регіональні моделі ринку праці:

- по-перше, що відрізняється високою зайнятістю унаслідок високої ділової активності в регіоні (Київ);
- по-друге, що характеризуються близькими до середньо-українських параметрами зайнятості і безробіття (Донецьк, Харків, Львів);
- по-третє, депресивна, обумовлена низькою діловою акти-

вністю і простоями підприємств.

Специфікою моделі ринку праці в економіках, що трансформуються, є розширення тіньової складової. Український ринок праці, як і вся економіка, розпався на два самостійних, незалежних один від одного, ринки:

- організований ринок праці, механізм функціонування якого знаходиться під впливом інститутів служби зайнятості;
- тіньовий, неорганізований ринок праці, який обслуговує значну масу національних трудових ресурсів, зайнятих в основному в малих підприємствах, що відносяться до „сірої”, тіньовій економіки.

Найважливішим державним пріоритетом у політиці зайнятості є сприяння реструктуруванню економіки в напрямку загальноцивілізаційних тенденцій, однією з яких є підвищення питомої ваги сфери послуг як переважаючої сфери зайнятості. Тому розширення позицій сфери послуг у господарстві України не можна розглядати як тимчасове явище, пов'язане з кризовим скороченням матеріального виробництва. Другою сферою державних пріоритетів є малий і середній бізнес, що здатний внести вагомий внесок у вирішення найгостріших для України проблем безробіття і соціальної стійкості суспільства за рахунок поглинання робочої сили, що вивільняється з інших сфер, і в результаті формування соціального шару дрібних власників.

Другою сферою державних пріоритетів є малий і середній бізнес, що здатний внести вагомий внесок у вирішення найгостріших для України проблем безробіття і соціальної стійкості суспільства за рахунок поглинання робочої сили, що вивільняється з інших сфер, і в результаті формування соціального шару дрібних власників.

Політичні, економічні і соціальні особливості перехідної економіки як одного з варіантів трансформації господарських систем обумовлюють наявність наступних тенденцій у сфері інвестування:

- катастрофічне зниження обсягу і питомої ваги капітальних вкладень у валовому внутрішньому продукті;

- активна міграція капіталу закордон;
- виведення значних обсягів капіталу з виробництва.

Таким чином, на сьогодні інвестиційна криза в економіці України почала набувати нову ознаку – хронічне недоінвестування стає причиною спаду промислового виробництва, оскільки впливає на спад сильніше обмежень попиту. Незважаючи на успіхи фінансової стабілізації і зниження темпів інфляції фінансова криза показала, що інвестиційний клімат в економіці як і раніше залишається несприятливим. Подальше скорочення загального обсягу інвестицій стримує структурні і технологічні перетворення виробництва, збільшує проблему технологічної відсталості і конкурентноздатності вітчизняної промисловості.

Усе це свідчить про необхідність розробки загальної для економіки державної інвестиційної політики.

Література:

1. Акимова И. М. Реструктуризация предприятий в промышленности Украины: направления и методы. – Харьков: Бизнес-Информ, 1999.
2. Варнеке Х.-Ю. Революция в предпринимательской культуре. Фрактальное предприятие: Пер. с нем. – М.: МАИК «Наука/Интерпериодика», 1999.
3. Водачек Л. Реструктуризация – вызов чешским предприятием // Проблемы теории и практики управления. – 1999. – № 1.
4. Єрохін С. А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): Монографія. – К., 2002.
5. Захарченко В. І. Ринкова самоорганізація як основа трансформаційних процесів у промислових територіальних системах // Актуальні проблеми економіки, 2002, №10. – С 2-7.
6. Мендрул О., Кальніченко Л. Технологічна реструктуризація підприємства // Економіка України, 2000, № 6. – с. 25-26.
7. Методичні вказівки щодо проведення реструктуризації державних підприємств // Держ. інформ. бюл. про приватизацію, 1998, №7. – С. 15-18.
8. Норберт Т. Управление изменениями // Проблемы теории и практики управления. – 1998. – № 1.
9. Токвіль А. Старий порядок і революція. – М.: Ера, 1998.